

บทที่ 1

บทนำ

1. ปัญหาและความสำคัญของปัญหา

สภาพสังคมปัจจุบันมีความแตกต่างและซับซ้อนในหลายมิติมากกว่าในอดีตที่ผ่านมา พฤติกรรมของกลุ่มคนต่างๆ ในสังคมสามารถถูกกระตุ้นเหนี่ยวนำโดยผลประโยชน์ ความต้องการ การได้รับข่าวสารและสิ่งเร้าต่างๆ ที่มีอิทธิพลเป็นอันมาก อีกทั้งยังสามารถเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้นในกระบวนการตัดสินใจต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ การมั่นคง การแก้ไขสถานการณ์ วิกฤติและภัยพิบัติต่างๆ ที่จะต้องเกี่ยวข้องกับการควบคุมกลุ่มคนจำนวนมากในระยะเวลาที่ต่อเนื่องยาวนานจึงมีความซับซ้อนและยากลำบากมากขึ้น ซึ่งปัจจุบันในการบริหารจัดการระดับสูงทั้งในต่างประเทศและในประเทศไทยได้มีการนำกระบวนการคิดตามแนวทางทฤษฎีเกมเพื่อมาช่วยในการเลือกหาหนทางที่เหมาะสมที่สุด (อาจเป็นการได้ประโยชน์มากที่สุด หรือการเสียประโยชน์น้อยที่สุด ในกรอบความเป็นไปได้) ในสถานการณ์นั้นๆ ซึ่งเป็นกระบวนการคิดบนพื้นฐานว่ามนุษย์มีการตัดสินใจที่มีเหตุผล (Rational Decision-Making) และพยายามจะหาทางเลือกที่ดีที่สุดสำหรับตนเองอยู่เสมอ ในอดีตที่ผ่านมาได้เคยมีการศึกษาเรื่องกระบวนการตัดสินใจของมนุษย์โดยนักวิชาการจำนวนมาก และส่วนใหญ่มีความเห็นตรงกันว่า การตัดสินใจนั้นเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องหลายลำดับขั้น ซึ่งต้องผ่านกระบวนการคิดพิจารณาไตร่ตรองวิเคราะห์จนเห็นว่าเข้าใจแนวทางเลือกต่างๆ ที่มีอยู่ดีแล้ว จึงค่อยตัดสินใจเลือกทางที่ดีที่สุดหรือเหมาะสมที่สุดออกมา ซึ่งในกระบวนการเหล่านี้ก็ต้องมีการเก็บรวบรวมข้อมูลข่าวสาร การกำหนดผลลัพธ์ที่ต้องการและไม่ต้องการ ตลอดจนการกำหนดแนวทางที่จะเป็นทางเลือกต่างๆ ในสถานการณ์และข้อจำกัดในหัวเวลานั้นๆ มาก่อนเพื่อให้สามารถตัดสินใจเลือกทางที่ดีที่สุดได้

แต่ในกรณีที่สถานการณ์นั้นมีความซับซ้อนและมีความไม่แน่นอนสูง ตลอดจนมีตัวแปร หรือมีผู้เกี่ยวข้องจำนวนมาก ซึ่งจะมีอิทธิพลสร้างความผันแปรต่อผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างมีนัยสำคัญ แม้ว่าจะมีกระบวนการตัดสินใจที่ได้คิดพิจารณาไว้ดีแล้วก็ตาม นอกจากนี้การตัดสินใจในสภาวะวิกฤต มักจะมีเวลาให้อย่างจำกัด และปัจจัยต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยที่ข้อมูลข่าวสารบางอย่างที่เพิ่งได้มาอาจไม่ทันต่อเหตุการณ์ที่ได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงไปแล้ว จึงทำให้การตัดสินใจครั้งสำคัญอาจเกิดผลลัพธ์ออกมาแตกต่างจากที่มุ่งหวังไว้ไปมากหรืออาจกระทั่งกลับเป็นตรงกันข้ามก็เป็นได้ซึ่งบางครั้งการตัดสินใจผิดพลาดอาจส่งผลกระทบต่อความอยู่รอดปลอดภัยหรือความเสียหายขององค์กรทุกขนาดได้ ดังนั้นปัจจุบันทฤษฎีเกมในฐานะของกระบวนการกำหนดกลยุทธ์และทางเลือกที่มีประสิทธิภาพ

จึงได้ถูกนำมาช่วยในการตัดสินใจในสภาวะวิกฤตตลอดจนการตัดสินใจในเรื่องที่ซับซ้อนและมีผลต่อการได้รับหรือสูญเสียผลประโยชน์ที่สำคัญขององค์กรทั้งภาครัฐและภาคเอกชนอย่างแพร่หลาย และยังได้มีการศึกษาค้นคว้าเทคนิคต่างๆของทฤษฎีเกมอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด

ทฤษฎีเกมเป็นสาขาของคณิตศาสตร์ประยุกต์ที่ ศึกษาเกี่ยวกับสถานการณ์ขัดแย้งที่มีผู้เล่นหลายฝ่าย เป็นการจำลองสถานการณ์ทางกลยุทธ์ซึ่งความสำเร็จในการตัดสินใจของแต่ละบุคคลขึ้นอยู่กับทางเลือกของบุคคลอื่นด้วย โดยแต่ละฝ่ายต่างก็พยายามแสวงหาผลตอบแทนให้ได้มากที่สุด แม้ว่าทฤษฎีเกมมีรากฐานการศึกษาเกี่ยวข้องกับการเล่นเกมหลายชนิด เช่น เกมหมากรุก เกมทิก-แทค-โท และ ไพ่โป๊กเกอร์ อันเป็นที่มาของชื่อ แต่แบบจำลองนี้ยังเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจในหลายสาขา เช่น เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ การตลาด การทหาร ฯลฯ แม้ว่าในช่วงแรกทฤษฎีเกมจะถูกพัฒนาขึ้นเพื่อวิเคราะห์การแข่งขันของสองฝ่ายซึ่งจะมีฝ่ายหนึ่งได้และฝ่ายหนึ่งเสียในแต่ละกรณีของการตัดสินใจเลือก แต่ปัจจุบันก็ได้มีการขยายเพื่อให้ครอบคลุมถึงปฏิสัมพันธ์หลายรูปแบบรวมทั้งการร่วมมือกันเพื่อให้ได้ผลประโยชน์ร่วมกัน และเกมต่อเนื่องต่างๆ

ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1954 ทฤษฎีเกมได้ถูกนำไปใช้ในการกำหนดยุทธศาสตร์ทหารภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง และมีบทบาทอย่างสำคัญในช่วงยุคสงครามเย็นระหว่างสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียต ในปัจจุบันทฤษฎีเกมได้รับการศึกษาวิจัยอย่างกว้างขวางและมีอิทธิพลต่อการดำเนินยุทธศาสตร์ชาติมหาอำนาจต่างๆทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง การทหารและความมั่นคง เนื่องจาก การวิเคราะห์ปัญหาทางเลือกในการตัดสินใจที่สำคัญและมีผลกระทบกว้างขวางนั้นจำเป็นต้องมีการพิจารณาในหลายมิติ และจะต้องมีความชัดเจนถึงกลยุทธ์ที่จะเลือกดำเนินการเพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและมีความซับซ้อนมาก การนำทฤษฎีเกมมาใช้ในการวิเคราะห์ประเมินสถานการณ์และการเลือกกลยุทธ์ที่ถูกต้องเหมาะสมจึงมีความสำคัญในการช่วยให้กระบวนการตัดสินใจเป็นระบบและสมเหตุสมผล ลดการใช้อคติหรือค่านิยมส่วนตัว ช่วยในการลดความเสียหาย ช่วยในการคาดการณ์และกำหนดแนวทางเจรจาต่อรอง การกำหนดเงื่อนไข ตลอดจนการวางแผนล่วงหน้าอย่างมีประสิทธิภาพสูงกว่ากระบวนการตัดสินใจบริหารจัดการโดยทั่วไปมาก แต่อย่างไรก็ตามทฤษฎีเกมจะสามารถวิเคราะห์กลยุทธ์และทางเลือกต่างๆได้ละเอียดและรัดกุมเพียงใดนั้นก็จะต้องขึ้นอยู่กับวิธีการและรูปแบบในการใช้งานตลอดจนการกำหนดเงื่อนไขและกลไกในการเกิดผลลัพธ์ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์และครอบคลุมตัวแปรสำคัญไว้ได้เพียงพอ ซึ่งมักจะต้องใช้คณิตศาสตร์ที่ซับซ้อนและยากต่อการทำความเข้าใจของบุคคลโดยทั่วไปทั้งสิ้น

ในการวิจัยนี้ต้องการศึกษาการนำทฤษฎีเกมไปใช้วิเคราะห์กระบวนการตัดสินใจของ ฝ่ายรัฐบาลในขณะที่เกิดวิกฤติการณ์ทางการเมืองตั้งแต่ปลายปี 2556 (ตั้งแต่การเริ่มพิจารณาพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมของรัฐสภาและการแก้ไขรัฐธรรมนูญ) จนกระทั่งเกิดการตัดสินใจยุบสภาเมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2556 โดยการประยุกต์ใช้ทฤษฎีเกมแบบคลาสสิกมาจัดสร้างรูปแบบพื้นฐานในการวิเคราะห์

ทางเลือกกลยุทธ์ต่างๆของฝ่ายรัฐบาลโดยที่จะไม่ใช้คณิตศาสตร์ที่ซับซ้อนในการคำนวณและเปรียบเทียบผลลัพธ์ ทั้งนี้เพื่อให้ทราบจากกรณีศึกษานี้ว่ากระบวนการวิเคราะห์โดยทฤษฎีเกมในระดับดังกล่าวจะสามารถนำไปใช้ช่วยในการตัดสินใจทางการเมืองได้เพียงใด มีข้อควรคำนึงและข้อจำกัดอย่างไร

2. คำถามนำการวิจัย

2.1 แนวความคิดทฤษฎีเกมสามารถนำมาใช้ในการวิเคราะห์สถานการณ์การเคลื่อนไหวและการตัดสินใจทางการเมืองได้อย่างไร

2.2 รูปแบบในการใช้ทฤษฎีเกมเพื่อวิเคราะห์สถานการณ์การเคลื่อนไหวและการตัดสินใจทางการเมืองเป็นอย่างไร โดยมีข้อควรคำนึงและข้อจำกัดอย่างไร

3. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

3.1 เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์การเคลื่อนไหวและการตัดสินใจทางการเมืองโดยใช้ทฤษฎีเกม

3.2 เพื่อศึกษารูปแบบและข้อจำกัดในการนำทฤษฎีเกมไปใช้ในการวิเคราะห์สถานการณ์การเคลื่อนไหวและการตัดสินใจทางการเมือง

4. ขอบเขตของการวิจัย

4.1 แหล่งข้อมูลการศึกษา

ทำการศึกษาวิจัยข้อมูลเกี่ยวกับทฤษฎีเกม (Game Theory) และการตัดสินใจแบบใช้เหตุผล (Rational Decision-Making / Rational Choices Theory) ที่เผยแพร่ในเอกสารทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวบรวมเหตุการณ์ทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวและกลยุทธ์ทางการเมืองไทยในห้วงเวลา พ.ศ.2556 – 2557 ซึ่งเป็นช่วงที่มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับปี 2550 และมีกระบวนการออกกฎหมายนิรโทษกรรม จนกระทั่งเกิดการต่อต้านของประชาชนจนทำให้เกิดการยุบสภา และนำข้อมูลมาสร้างเป็นสภาวะแวดล้อมและเงื่อนไขต่างๆของตัวแบบเกมที่จะกำหนดให้เหมาะสมใกล้เคียงกับสภาพความเป็นจริงมากที่สุดโดยไม่ใช้คณิตศาสตร์ที่ซับซ้อนจนยากต่อการทำความเข้าใจของบุคคลทั่วไป การศึกษาครั้งนี้จะศึกษาเฉพาะคู่กรณีหลักเพียงสองฝ่าย ได้แก่ 1. ฝ่ายรัฐบาล

2. ฝ่ายต่อต้านรัฐบาล เพราะทั้งสองฝ่ายนี้เป็นผู้ตัดสินใจและดำเนินการที่เกิดผลต่อสถานการณ์โดยรวมได้ทันทีและสามารถสังเคราะห์สมการตัวแปรผลประโยชน์ (Utility Function) ซึ่งเป็นแรงจูงใจแต่ละฝ่ายให้ตัดสินใจดำเนินการได้ชัดเจนเพียงพอต่อการนำมาวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีเกม

4.2 ตัวแปรที่ศึกษา

โดยทั่วไปทฤษฎีเกมจะมีตัวแปรสำคัญได้แก่ ชนิดของเกม (Type) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Player) กลยุทธ์ทางเลือก (Strategy) และผลได้ผลเสียตามสถานการณ์ซึ่งเรียกว่า เมทริกซ์ผลลัพธ์ (Payoff Matrix) นอกจากนี้ในสภาพความเป็นจริงของการเมืองยังมีตัวแปรสำคัญได้แก่ ข้อมูลข่าวสาร (Information) สภาพแวดล้อม (Environment) การตกลงใจ (Decision) และพฤติกรรม (Behavior) ของแต่ละฝ่าย ซึ่งตัวแปรบางส่วนจะมีมิติ (Dimension) ที่แตกต่างกันและไม่สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์โดยตรงได้ทั้งหมด ดังนั้นทฤษฎีเกมที่ใช้ในการศึกษานี้จะใช้เฉพาะแนวความคิดแบบ Classical Game Theory โดยเปรียบเทียบผลลัพธ์ของเกมตามสมการตัวแปรผลประโยชน์ (Utility Function) ที่กำหนดขึ้นและหากลยุทธ์เด่น (Dominant Strategies) ของแต่ละฝ่ายที่จะได้ผลประโยชน์มากที่สุดอันเป็นแรงจูงใจในการเลือกตัดสินใจ

4.3 นิยามศัพท์เฉพาะ

4.3.1 ทฤษฎีเกม (Game Theory) หมายถึง เครื่องมือที่ช่วยในการตัดสินใจชนิดหนึ่งเป็นแนวความคิดที่อธิบายการตัดสินใจแก้ไขปัญหาในสถานการณ์การแข่งขันหรือการร่วมมือกัน เกมรูปแบบต่างๆจะศึกษากลยุทธ์ที่ใช้ในการแก้ไขสถานการณ์ที่เกิดขึ้นของผู้เล่นแต่ละฝ่าย โดยที่ผู้เล่นนั้นจะคาดการณ์กลยุทธ์ที่ฝ่ายตรงข้ามจะตัดสินใจเลือกใช้กับตนเองและกำหนดกลยุทธ์ในการตอบสนองที่เหมาะสม โดยพิจารณาจากผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นกับแต่ละฝ่ายตามสถานการณ์ที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมกำหนด

4.3.2 รูปแบบของเกม (Game Types) หมายถึง ลักษณะพื้นฐานของเกมต้นแบบต่างๆ ที่มีการนำเสนอทางวิชาการและเป็นที่ยอมรับนำมาใช้ในการวิเคราะห์ ซึ่งจะมีจำนวนและลักษณะความสัมพันธ์ของตัวแปรต่างๆตลอดจนข้อดีและข้อจำกัดในการใช้งานแตกต่างกัน

4.3.3 การเมือง (Politics) หมายถึง การจัดสรรอำนาจรัฐเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน โดยมีกระบวนการและวิธีการที่จะนำไปสู่การตัดสินใจของกลุ่มคนต่างๆ ในสังคมที่มีปฏิสัมพันธ์กัน โดยที่แต่ละกลุ่มจะมีความต้องการ

4.3.4 เหตุการณ์ทางการเมือง (Political Events) หมายถึง เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ใดๆ ที่เกิดขึ้นแล้วมีอิทธิพลต่อคู่อำนาจหรือโครงสร้างทางการเมืองหรือเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ใดๆ ที่ถูกทำให้เกิดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในทิศทางที่ต้องการ

4.3.5 การตัดสินใจทางการเมือง (Political Decision) หมายถึง การตัดสินใจดำเนินการใดๆ เพื่อตอบสนองต่อเหตุการณ์ทางการเมืองโดยมุ่งหวังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใดอย่างหนึ่งต่อการพัฒนาการของเหตุการณ์นั้นๆ หรือมุ่งหวังให้เกิดผลลัพธ์อย่างใดอย่างหนึ่งทางการเมือง

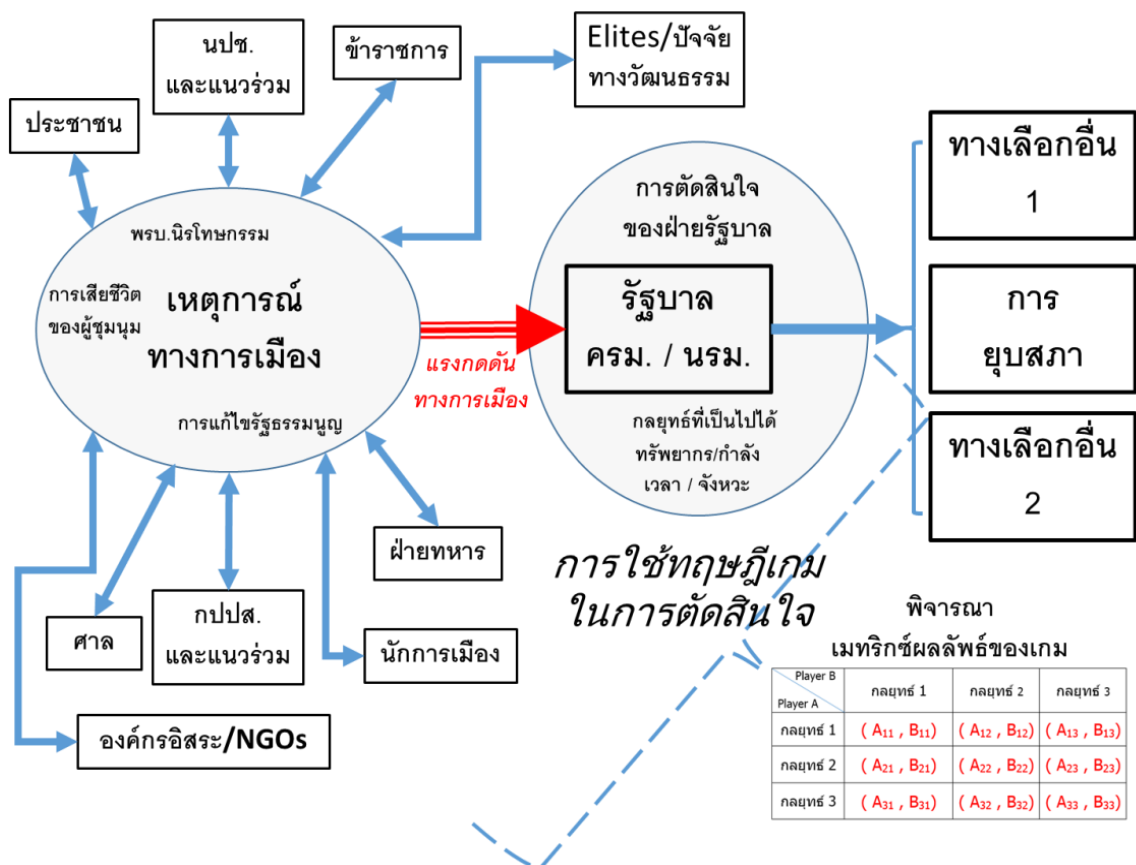
4.3.6 กรณีศึกษา (Case Study) หมายถึง เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่หยิบยกมาในห้วงเวลาหนึ่งเพื่อเป็นตัวอย่างในการศึกษาวิเคราะห์ถึงสาเหตุ ปัจจัย กระบวนการและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเพื่อให้ได้ข้อสรุปทางวิชาการ

4.3.7 เมทริกซ์ผลลัพธ์ (Payoff Matrix) หมายถึง ตารางแสดงผลลัพธ์-ระดับผลได้) ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจากการเลือกกลยุทธ์ของผู้เล่นแต่ละฝ่าย (ผลเสีย ซึ่งแต่ละฝ่ายก็จะมีหลายทางเลือกที่จะทำให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีที่สุดเท่าที่เป็นไปได้กับฝ่ายตนเอง

4.3.8 กลยุทธ์ (Strategies) หมายถึง การตัดสินใจและการกำหนดแผนการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์จำเพาะ ซึ่งในทฤษฎีเกมจะรวมถึงทางเลือกต่างๆ ที่สามารถเป็นไปได้ในสถานการณ์นั้นๆ โดยที่แต่ละกลยุทธ์ที่ฝ่ายหนึ่งเลือกใช้และกลยุทธ์ที่อีกฝ่ายหนึ่งเลือกใช้จะรวมกันทำให้เกิดสถานการณ์หนึ่งๆ และให้ผลลัพธ์ซึ่งเป็นไปได้ทั้งทางบวกและทางลบต่อผู้เล่นทุกฝ่าย

5. กรอบแนวคิดของการวิจัย

ปัจจัยต่างๆ เป็นเหตุกระตุ้นให้เกิดเหตุการณ์ทางการเมือง และทำให้ฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายต่อต้านรัฐบาลจำเป็นต้องตัดสินใจในการเลือกกลยุทธ์ที่เหมาะสมที่สุดเพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุดหรือเสียหายน้อยที่สุด ทั้งนี้ผลลัพธ์ (Payoff Matrix) ที่ได้จากการคำนวณผลประโยชน์ (Utility Function) ของแต่ละฝ่ายจะทำให้เห็นกลยุทธ์เด่น (Dominant Strategy) ที่แต่ละฝ่ายสมควรจะตัดสินใจเลือกใช้

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

6. ข้อตกลงเบื้องต้น

ในการใช้ทฤษฎีเกมมีสมมติฐานว่ามนุษย์ทุกคนมีกระบวนการคิดและตัดสินใจอย่างมีเหตุผลและจะพยายามมุ่งแสวงหาทางเลือกที่ดีที่สุดอยู่เสมอ และผู้เล่นแต่ละคน/ฝ่ายนั้นจะมีความรู้ความสามารถเท่าเทียมกันและมีข้อมูลมากเท่าเทียมกันซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวจะส่งผลให้เกิดผลลัพธ์ในลักษณะที่คาดการณ์ได้

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

7.1 ทำให้ทราบถึงกระบวนการพื้นฐาน รูปแบบและขั้นตอนที่เหมาะสม ตลอดจนข้อจำกัดและข้อควรระวังต่างๆ ในการใช้ทฤษฎีเกมมาวิเคราะห์สถานการณ์และตัดสินใจทางการเมืองที่มีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง

7.2 ทำให้กองทัพบกสามารถนำแนวทางการใช้งานทฤษฎีเกมในกรณีศึกษาไปขยายผลเพิ่มเติมในการวิเคราะห์ประเมินสถานการณ์และการตัดสินใจที่ซับซ้อนในลักษณะอื่นเช่น การเจรจาต่อรองและการสื่อสารในภาวะวิกฤติ การกำหนดยุทธศาสตร์เฉพาะ ฯลฯ